

- mo M. & Erola, Jani: Cumulative socio-economic disadvantage and secondary education in Finland. *European Sociological Review* 32 (2016): 5, 649–661.
- Kärkkäinen, Olli: Kenen talkoot? Talouspolitiikan vaikutuksia 2011–2018, 2017. https://secondbestworld.files.wordpress.com/2017/09/kenen-talkoot_2011_2018_pdf.pdf
- Lahtinen, Hannu & Wass, Hanna & Erola, Jani: Periytyvää eriytymistä – vanhemmilla selvä vaikutus nuorten äänestämiseen. *Tieto & trendit* 2017, 15–20.
- Malkki, Leena: Suomi ja poliittinen väkivalta – kaltevilla pinnalla. *Politiikasta*, 2015. <http://politiikasta.fi/suomi-ja-poliittinen-vakivalta-kaltevilla-pinnalla> (luettu 13.10.2017).
- Mattila, Mikko & Rapeli, Lauri & Wass, Hanna & Söderlund, Peter: *Health and political engagement*. London: Routledge, 2017.
- Mukkila, Susanna & Hannikainen-Ingman, Katri & Moisio, Pasi & Saikkonen, Paula: Vuoden 2017 talousarvion vaikutukset perusturvaan. *Työpaperi 6/2017*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2017.
- Oikeusministeriö: *Demokratia-poliittinen toimenpideohjelma. Mietintöjä ja lausuntoja 7/2017*. Helsinki: Oikeusministeriö, 2017.
- Pirkkalainen, Päivi & Wass, Hanna & Weide, Marjukka: *Somalit osallistuvina kansalaisina*. Yhteiskuntapolitiikka 81 (2016): 1, 69–77.
- SAK: *Katoavat työpaikat. Työllisten määrän ja rakenteiden kehitys Suomessa 1987–2017*. Helsinki: SAK, 2017.
- Tilastokeskus: *Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi eduskuntavaaleissa 2015, 2015*. http://www.stat.fi/til/evaa/2015/evaa_2015_2015-04-30_kat_001_fi.html (luettu 13.10.2017)
- Tilastokeskus: *Asunnot ja asuinolot 2016. Miesten yksinasuminen yleistyi edelleen 2016, 2017*. http://www.tilastokeskus.fi/til/asas/2016/asas_2016_2017-05-22_fi.pdf (luettu 13.10.2017)

Kamamaailman kasvatit – selviytymistarinoita hyvinvointiyhteiskunnan katveesta

KATI KATAJA

Kun perusuottamus, oikeudenmukaisuuden kokemus ja oman arvontunto nujerretaan, on ihminen taipuvainen hakemaan näille korvaavia lähteitä. Jos hänet lyödään ulos yhteiskunnan kantavista rakenteista, hän hakeutuu vaihtoehtoisille areenoille, joissa hän saa arvostusta ja joissa hänen tarpeensa tulevat kohdatuiksi. *Vanha liitto. Kovien huumeiden käyttäjät 1960-1970-lukujen Helsingistä* on värikäs ja monipuolinen kokonaisuus useasta lähihistoriaamme kytkeytyvästä teemasta, mutta suurelta osin se kertoo ihmisten taipumuksesta pyrkiä selviytymään ja säilyttämään autonomiansa. Suomalaisessa huumetutkimuskirjallisuudessa teos myös paikkaa yhtä toistaiseksi tutkimatonta aluetta tarjoten katsauksen suomalaisen huume-

kulttuurin historiaan käyttäjien itsensä kertomana.

Heini Kainulaisen, Tuula Keikin, Aarne Kinnusen, Jussi Perälän, Sanna Röngän ja Jenni Savosen muodostama tutkijaryhmä on tuottanut A-klinikkasäätien työntekijän Mika Mikko-

sen aloitteesta kerätystä runsaasta haastatteluaineistosta kompaktin kokonaisuuden, jossa 1950-luvulla syntyneet huumeiden käyttäjät muistelevat nuoruusvuosiaan 1960- ja 1970-luvun Helsingissä. Ensimmäinen luku on informatiivinen johdatus keskeisiin yhteiskunnallisiin, historiallisiin ja rikos oikeudellisiin taustatekijöihin, joita vasten kirjan myöhemmissä luvuissa peilataan vanhaliitto-

laisten lapsuus- ja nuoruusvuosien kasvukipuja, huumemarkkinoiden muotoutumista, kohtaa-

Kainulainen, Heini & Savonen, Jenni & Rönkä, Sanna (toim.) *Vanha liitto. Kovien huumeiden käyttäjät 1960-1970-lukujen Helsingistä* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017

misiä kontrollikoneiston kanssa, elämää ja selviytymisstrategioita vankilassa, tietoisuutta terveyskysymyksistä ja identiteetin rakentumista.

Kirjan päähenkilöt jakavat yhteisen sukupolvikokemuksen aikana, jolloin nuorisokulttuuri, yhteiskunnallinen liikehdintä, kulutuskeskeisen elämäntavan nousu ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentuminen tarjosivat ne ideologiset puitteet, joiden varassa he tekivät elämänvalintojaan nuorina aikuisina. Konkreettisenä näyttämönä toimii so-

dasta toipuva Suomi sen erilaisine ilmenemismuotoineen: isot lapsilaumat, kaupungistuminen ja lähiöistyminen. Lukijaa kuljetaan niin uutuuttaan hohtavissa Maunulan ja Kontulan lähiöissä, kuin keskustan huumeekittymillä. 1960- ja 1970-luvun perunatori eli Presso, aseman seutu, Ruttopuisto ja Erottajan suoja herätetään henkiin. Piennistä piireistä kurotetaan myös maailmalle. Tutkimusmatkoja huumemaailmaan tehdään aina Etelä-Amerikkaa myöten. Kuvauksia luodaan Ruotsin vankilaoloista ja Tanskan vapaamielisestä Kristianiasta. Nuorison liikkuvainen elämäntapa edisti kotimarkkinoiden oheen myös kansainväliset huumeemarkkinat ja niihin liittyvät salakuljetuskuviot.

Miten pitkälle taaksepäin tulee katsoa, jotta ymmärtäisi heidän uravalintansa alkupisteen? Nopean kaupungistumisen myötä suuri yhteiskunnallinen rakennemuutos tarkoitti tietynlaista juurettomuutta. Perinteiset elämäntavat hylättiin, koti ja työelämä eriytyivät ja uusia rooleja tässä yhtälössä haettiin. Kertomuksissa mainitaan vuorotit paiskovat äidit ja sodan parkkiinnuttamat, mahdollisesti alkoholin etäännyttämät isät. Tästä kaikesta seurasi sukupolvien välistä kohtaamattomuutta ja lasten varhaista itsenäistymistä. Merkityksellisten aikuiskontaktien puute aiheutti turvattomuutta ja hylätyksi tulemisen kokemuksia. Ratkaisu tähän löytyi kaveripiiristä. Yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuutta haettiin lähiön kulmilla hengaamalla. Syntyi jengikulttuureja, joissa omanarvontunto perustui auktoriteetteja vastaan kapiointiin ja vieraannutti konventionaalisisista elämänarvoista.

Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset korostuivat erityisesti huostaanottotilanteissa, jotka saattoi joillakin haasteltavilla olla myös laitoskierteen lähtöruutu. Koulukotien oloja ei juuri ylistetty. Karkea kuri ja oman tahdon nujertaminen olivat pikemminkin omiaan kasvattamaan katkeruutta ja vihaa. Toisaalta lastenkotien kerrottiin toimivan ”konnakouluina”, joissa elintärkeät rikollisen uran perustaidot, kuten lukkojen purkaminen, opittiin.

Huumeet löysivät tiensä jengikuvioihin ja niiden myötä ennen pitkää myös muu oheisrikollisuus. Jäsenyys ja asema alakulttuurin vertaisryhmissä vahvistuivat sitä mukaa, kun ansiot kasvoivat ja katu-uskottavuus (*street capital*) karttui. Taitojen ja verkostojen laajentumisen toiminta jalostui ennen pitkää ammattirikollisuudeksi. Kun käyttäjä joutui naamatusen kontrollikoneiston kanssa – erityisesti, jos tämä vei raastupaan asti – sai moni todeta, että syytetyn oikeusturvaa ei huumeausainerikoksessa pidetty kovin oleellisena.

Vuoden 1972 huumeausainelain myötä tehostunut kontrolli työnsi huumeiden käyttäjiä ulos yhteiskunnasta, syvemmälle sen katveisiin, omiin yhteisöihin sen omalakisine normeineen, rituaaleineen, sanktioineen, hierarkioineen ja statusasemineen. Ero muuhun yhteiskuntaan konkretisoitui entisestään kun ”häkki heilahiti” ja käyttäjän ja yhteiskunnan väliin ilmestyi muuri. Vankilat toimivatkin hyödyllisinä täydennyskoulutuskeskuksina, joissa luotiin verkostoja ja tärkeää know-how’ta siirtyi eteenpäin. Lisäksi vankiloissa tapasi alan maineikkaimpia guru-

ja, joita tietysti jäljiteltiin. Vankeustuomion jälkeen yhteiskuntaan, esimerkiksi työelämään, paluu oli käytännössä tehty mahdottomaksi. Näissä oloissa rikollisen toiminnan jatkaminen alkoi näyttäytyä ainoalta vaihtoehdolta.

”Kamamaailmalla” oli toki vetotekijänsä. Se oli monella tapaa voimaannuttavaa. Merkityksellisyyttä haettiin muun muassa jännittävästä, seikkailujen täyteisestä elämästä, päihteiden tuomasta euforiasta ja lainvartijoiden sumuttamisen herättämästä vallantunteesta. Myös se, että vanhan liiton käyttäjät olivat huumeista ja niiden vaikutuksista paremmin perillä kuin kukaan muu, oli ammattiylpeyttä ruokkivaa tietopääomaa. Toisaalta itsekunnioitusta ylläpidettiin sillä, että moraalisella tasolla rikollisen identiteettiä ei tunnustettu. Autonomian säilyttäminen äärimmäisissäkin oloissa onnistuu, kun perustelee tilanteen olevan seurausta omista valinnoista.

Yhteenkuuluvaisuudesta, solidaarisuudesta, ja yhteisölle osoitetusta lojaaliudesta *Vanhan liiton* haastateltavat puhuvat paljon. Esimerkiksi käyttövälineiden jakaminen toimi yhteisöllisyyden lujittamisen symbolina. Kaveria ei jätetä: yliannostustilanteissa häntä ei päästetä nukahtamaan. Kaveria ei myöskään petetä: vasikoiminen eli poliisin vinkkimieheksi ryhtyminen oli luuserimaista petturuutta käyttäjyhteisöä ja sen periaatteita kohtaan. Väistellen kerrotaan myös siitä, miten 1970-luvulla kuvaan astui ”Herra heroini”, joka iski kiilaa käyttäjien keskinäisen solidaarisuuden väliin. Kalliina ja voimakasta riippuvuutta aiheuttavana aineena se johti velkaantumiseen ja väkivaltaisiin välien-

selvittelyihin. Yhteisöllisyyteen pohjautuva jakaminen, vastavuoroisuus ja empatia polkeutuivat oman edun tavoittelun ja välinpitämättömyyden jalkoihin.

Vaikka teos kuvaa 1960- ja 1970-lukujen huume kuvioiden muotoutumista Helsingissä, sisältää se samalla paljon ajattomia elementtejä, jotka ovat tuttuja myös 2010-luvun huume kulttuurille. Lukijalle palkitsevaa on se, että teokseen on mahduttettu paljon haastateltujen omaa ääntä. Värikkäitä aineistositaitteja on runsaasti. Ammattikentällä ansaittu katupääoma paistaa läpi muun muassa nokkelassa tarinaniskennässä, mikä tekee luku kokemuksesta viihdyttävän. Vanhan liiton veijariveljet ja -siskot ovat itse vahvasti läsnä kertomassa omaa elämäntarinaansa tutkijoiden vain hienovaraisesti tyyrätessä kerrontaa. Eivätkä he kerro vain syrjäytymistarinaa; he kertovat myös selviytymisestä.

Teos kuvaa omalla tavallaan eriarvoistumisen klassisen peruskaavan eli alemman luokan kontrolloimisen eliitin valta-aseman säilyttämiseksi. Sotia edeltävän ajan ”yläluokkainen morfinismi” ei nimittäin näyttäytynyt uhkana, johon tuli reagoida. Vasta kun työväenluokka sodan jälkeen löysi huumeet, herättiin. Tämän lisäksi yhteiskunnan aikuisväestö liitti nuorisoon mielikuvia muutosta edustavana uhkana, joka oli tarpeen ”suojella” ruotuun. Tässä asetelmassa kirjan päähenkilöistä muotoutuu hyvinvointiyhteiskunnan alkutaipaleen osattomia väliinpuotojia. Koettelemustensa myötä he päätyvät ennen pitkää edustamaan huono-osaisinta väestön osaa, jossa rankan päihteiden käytön lisäksi, ja osin sen seurauksena, esiintyi heikkoa koulutustasoa, toistuvaa työttömyyttä, asunnottomuutta, terveysongelmia ja rikkonaisia ihmissuhteita.

Kirjoittajat eivät tee suorita tulkintoja vanhaliittolaisten elämän eri koettelemuksiin johtaneista syistä. He ovat antaneet lukijoiden omille tulkinnoille tilaa, joten tein omani: itseskunnioituksen säilyttämiseen, yhteenkuuluvuuteen ja merkityksellisyyteen pyrkivä toiminta yhteiskunnan marginaaliin leimattuna on inhimillistä ja rationaalista. On syytä ottaa huomioon, että tarjolla olevat vaihtoehdot olivat hyvin rajalliset ja säällisen, niin sanotun kunnollisen elämän vaihtoehto oli tästä valikoimasta suljettu pois jo kauan sitten. Teos kertookin menneen ja jo eletyn elämän ohessa myös tästä päivästä. Se kuvaa syrjäytymiskierrosten syvenemisen logiikkaa ja haastaa tarkastelemaan tätä meidän aikamme näkökulmasta. Parhaassa tapauksessa jotain voisi ottaa jopa opiksi.